

ŠKRINČA DAN

*Raziskovalna naloga turistične dejavnosti
OŠ Ivana Skvarče*

Šolsko leto 2003/2004

Zagorje ob Savi, januar 2004

Mi smo pa od tam doma,
kjer se sonce ne smehlja,
kjer ni tratice zelene,
kjer ni šumice nobene,
tam pri nas je črni dim,
črna fabrika pod njim...

(Vlado Klemenčič, 1931)

Nič več!

Sodelovali so člani turističnega krožka:

Ajda Benko, Maša Đokić, Blaž Izlakar, Natalija Juvan, Eva Kalšek, Simon Mišič, Metka Paš, Kristina Pavlič, Eva Psarn, Liza Špitaler – Krmelj, Špela Tomšič, Mateja Ule, Mojca Ule, Petra Vodlan

Mentorici: **Ana Renko** in **Mojca Ašič**

Lektorica: **Mateja Klemenčič**

Fotografiranje: Urška Benko

Računalniška obdelava: Natalija Juvan in **Jože Ranzinger**

KAZALO

1. Uvod	5
2. Ogled Zagorja iz zraka	6
3. Škrinca igre	10
4. Prostor za mlade – Vašhava	13
5. Zaključek – turizem za mlade v našem kraju	14
6. Viri in literatura	15

1. UVOD

Naša skupina turističnega krožka se je, po številnih pogovorih odločila, da pripravi načrt za sanjski dan mladih v Zagorju ob Savi.

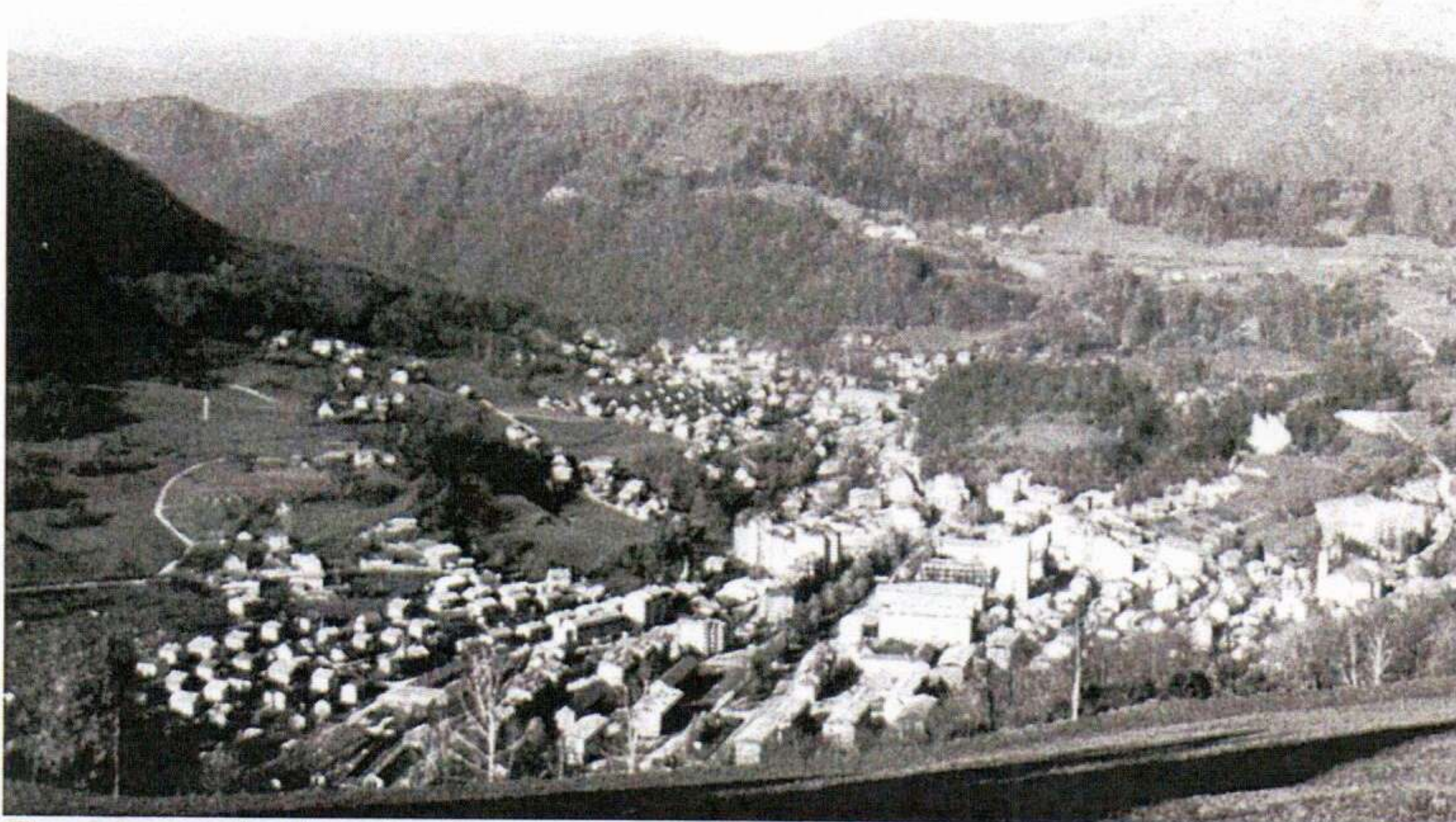
Med sedmošolci in osmošolci naše šole smo izvedli anketo. Iz njihovih odgovorov je razvidno, da si želijo marsikaj v Zagorju, npr. nakupovalno središče, bazene in zabaviščni park.

Na naši občini smo opravili razgovore z ljudmi, ki so odgovorni za turistični razvoj Zagorja. Bili smo tudi na upravi rudnika Zagorje v zapiranju, kjer so nam predstavili, kako poteka sanacija površin, ki so bile zaradi rudarjenja spremenjene.

V naslednjih petih letih se predvideva zelo malo sredstev za razvoj turizma v naši občini. Sanjski dan za mlade smo prilagodili trenutnim razmeram. Mladi niso preveliki ljubitelji muzejev, različnih spomenikov. Radi imajo, da se veliko dogaja, spreminja.

Obisk Zagorja smo razdelili na tri dele:

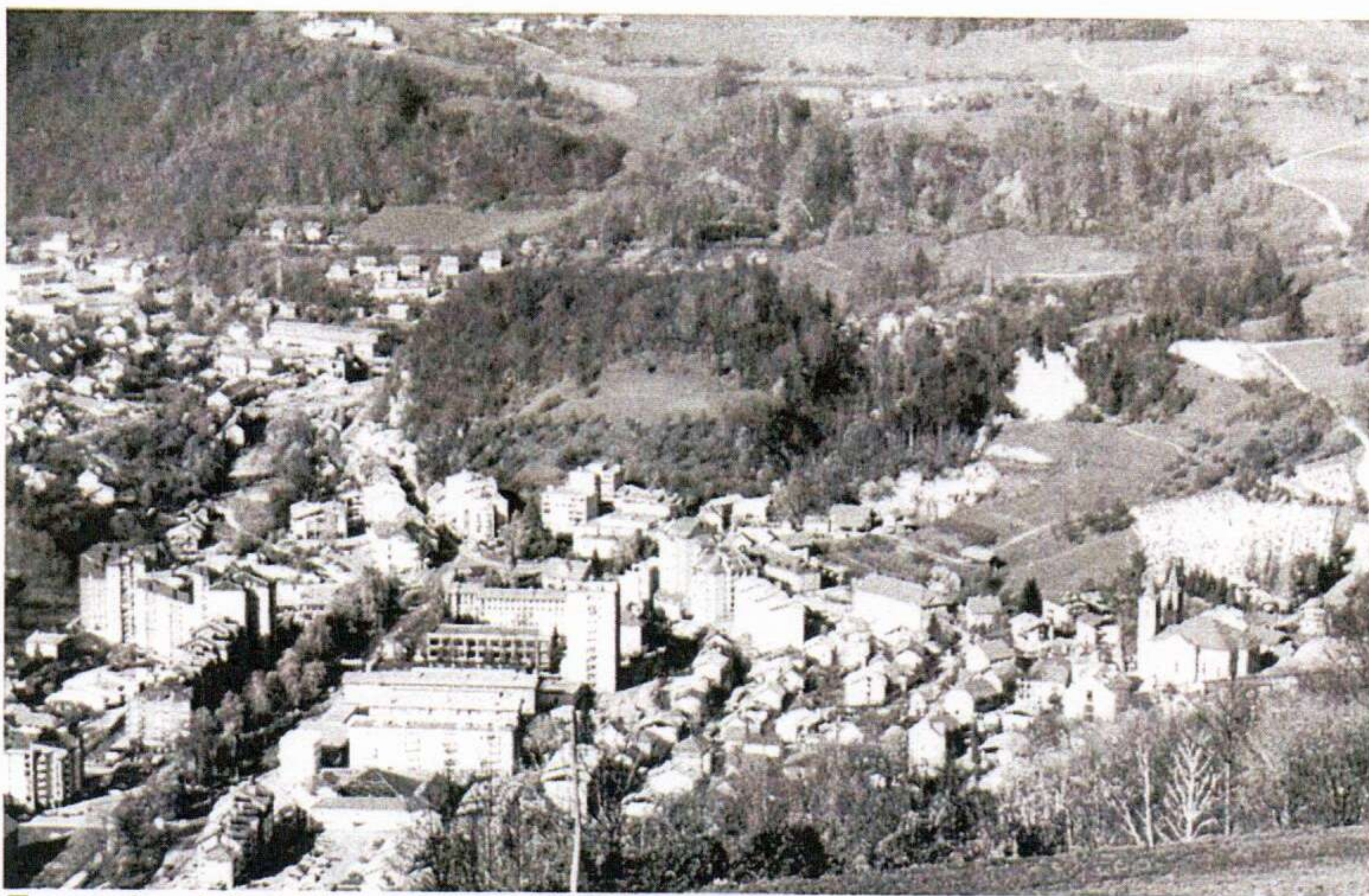
- I. Ogled Zagorja iz zraka in predstavitev kraja
- II. Škrinca igre na Orleku (škrince so napolitanke, tako jim rečemo samo pri nas)
- III. Center za mlade v Vašhavi

Zagorje z vzhodne strani

2. OGLED ZAGORJA IZ ZRAKA

Na Ruardiju, kjer je bilo odlagališče jalovine, so pred leti ustanovili Letalski klub. Pripravljeni so popeljati mlade na ogled Zagorja iz zraka. Da se bodo mladi, ki prvič prihajajo v Zagorje lažje orientirali, jim bomo predstavili našo dolino.

Zagorska dolina stisnjena med hribe

Živimo v osrčju Slovenije – v zavetju Čemšeniške planine in Zasavske Svete gore, na 15 poldnevniku vzhodne geografske dolžine.

Verjetno si niste mislili, da je naša dolina iz zraka tako lepa. Še težje si predstavljamo, da je bila zalita z morjem. Pred več kot 30 milijoni let je bilo podnebje pri nas zelo toplo. To je omogočilo, da se je na kopnem razvilo bujno rastlinstvo, ki ga vidimo le še v tropskih krajih. Morje je odteklo proti vzhodu, veliki tektonski premiki pa so oblikovali relief.

Fosile oligocenske starosti so našli v krovnih plasteh, ki pokrivajo premog. Odkopali so trinajst vrst rib, dve sta dobili tudi zagorsko ime: *Alosa Sagorensis* in *Morone Sagorensis*. Lahko bi še veliko povedali o nastanku Zagorja v najstarejšem obdobju, vendar raje pogledajmo kako so takrat živeli ljudje. Arheološke najdbe pričajo, da je bilo današnje mesto naseljeno že pred 2000 leti. Zbrane so najdbe kamnitega orodja in bakrene, bronaste ter holštatske najdbe.

Fibula

Z Bavarskega se je v Zasavje preselila rodbina Gallov, imela je številna posestva na Kranjskem; grad Gamberk se v pisnih virih omenja že leta 1248, kasneje se mu pridružita še gradova Medija in Kolovrat.

Kupi kamenja, obzidja, gole stene zaživijo, če si znamo predstavljati, kako so živeli ljudje.

Na romanskem Gamberku so imeli kamniti ognjišči z odvodom dima v dimnik. Večina mestnega in kmečkega prebivalstva je živela v prostorih brez odvajanja dima. Prostori na gradu niso bili zadimljeni, stene, stropi so bili razmeroma čisti, zato pa je bilo pozimi neprimerno bolj mrzlo. Gospod Makarovič v svoji raziskavi o stanovanjski kulturi Gamberka ugotavlja, da je bilo drv okrog gradu dovolj, treba pa jih je bilo napraviti, shraniti in posušiti. S pripravljanjem drv so s ukvarjali hlapci, dekleta pa so nosile vodo iz vodnjaka ob vznožju grajskega hriba. Večino dela so opravili v grajski hiši. Po strminah okrog stavbe ni bilo primerne prostora, kjer bi lahko delali.

O opreми stanovanjskih prostorov, razen dveh pohištvenih niš, ni sledov.

Verjetno niso imeli omar, te so bile v romanskem obdobju zelo redke. Miza je bila verjetno plošča, ki so jo snemali in postavljali ob zid, kjer so bile tudi klopi in skrinje. Večina prostorov je bila večnamenskih; v njih so jedli, spali in delali.

Zanimiva so se nam zdela odkritja o stranišču. V mestih niso poznali stranišč do 16. stoletja, na vasi pa do 19. stoletja. Na gradu je bilo stranišče, vendar se niso brisali s papirjem. Iz stranišč je blato padalo ob vznožje grajske hiše, prav tako tudi voda iz izlivnice. Smeti in odpadke so metali navzdol po grajskem griču. V gradu in bližnji okolici je smrdelo.

Zagorska dolina je v svojih nedrjih skrivala nekaj, kar je že Valvazor v svoji knjigi Slava Vojvodine Kranjske imenoval "zmajevo seme". Črno kameno zemljo so drobili v prah in jo dajali živini, če je imela slabo prebavo.

Za začetek rudarjenja je postavljena letnica 1755, takrat je Marija Terezija izdala prvo uradno dovoljenje za kopanje premoga. V Zagorju smo imeli od začetka 19. stoletja tudi steklaro, cinkarno in svinčarno.

"Južno železnico" ne bi gradili skozi Zagorje, če ne bi bilo bogatih nahajališč premoga. Gradnja železnice je Zagorjanom spremenila življenje. Prihajali so vedno novi delavci, brodarji pa so zaradi železne ceste ostali brez dela. O drugačnih "navadah" delavcev smo našli naslednjo zgodbo:

Pride k nam dober očetov prijatelj, mežnar Plaznik Jur, in se očetu pritoži, da Italijani po belem dnevu kradejo krompir in fižol z njive, da jih podi, pa da vse nič ne pomaga. Talijani se mu smejejo, napolne svoje bisage s krompirjem in fižolom ter odidejo mirno in veseli svojo pot. "Kaj mi početi? Kaj praviš, Miha, sli bi mu smel iz moje flinte eno spustiti tja v rebra?"

Oče se zasmeejo in mu odgovore: "Veš kaj, Jur, ne smem ti dati o tej stvari nobenega nasveta, brani tvoj krompir, kakor znaš in veš, samo ako že streljaš, pomeri bolj v noge in napolni prej puško z dunstom!" Jur je bil dober lovec. Dobro je tudi razumel očetov migljaj. Zadovoljen je odkorakal na Drago (kraj). To je bilo dopoldne, istega dne proti večeru pa prileti ves preplašen Jur s puško na rami zopet k nam in začne očetu tole pripovedovati: "Za božjo voljo, Miha, kaj mi je početi? Obstrelil sem Talijana, ali pa sem ga celo ustrelil, še sam ne vem, kako je. Danes popoldne so ti prekleti Lahi zopet prišli na mojo njivo kopat krompir. Vpil sem nanje in jih gonil, pa se ti hudiči še zmenili niso za mene. Zdaj me pa poprime jeza, snamem flinto z rame in spustim enemu, ki je čepel in kopal krompir, en strel dunsta v rit." Ta zavpije: "O, santa Marija!" in se prekopicne kakor zajc, tovariši zbežijo. Sam sem se pa tudi ustrašil in precej pribežal sem k tebi." Oče ga potolažijo in mu priporočijo, naj se nekoliko dni čuva Italijanov. In v resnici so prišli Italijani še isti večer nad njega, storiti pa mu niso mogli ničesar, ker je s svojo ženo in hlapcem pobegnil v cerkveni turen. Tam je ves teden počival dobro oborožen.

Od Jurjeve puške zadet Italijan je bil samo obstreljen. Oče so ga drugi dan videli v bolnici, ko ga je ravno pregledoval zdravnik. Jur je nanj dobro pomeril, Italijan je imel vso zadnjico, kakor s plavim prosom posuto, iz vsake luknjice je gledala kapljica sokovca. V 14-ih dneh je bil zopet zdrav, tuji krompir pa gotovo ni hodil kopat nikoli več.

V naši dolini so vidni posegi v naravo zaradi rudarjenja. Nekateri knapovske navade in običaji so še živi. Kako so živeli rudarji pred 100 leti?

V toplicah, stisnjena v breg, gleda proti potoku Medija Okrogarjeva kolonija. V 22-ih hišah, ki so v štirih vrstah, se je odvijalo življenje rudarskih družin. Bile so številne, revne, lakota se je zrcalila v otroških očeh.

Vsaka družina je imela kuhinjo in sobo, imenovano *cimer*. V kotu kuhinje je bil zidan štedilnik s *čelešnikom*, *šporhet*, kjer so sušili perilo, majhni otroci pa so se na njem gredli. Del štedilnika sta bila tudi *kestel*, v katerem so gredli vodo, in pečica, *ror*. Nad štedilnikom je visela zajemalka, *šefla*, ob njem pa je stal

zabojnik za premog in drva, *kolemkišta*. Nad zabojnik so ženske obesile okras, *vančonar*. To je kos belega blaga, običajno je bil iz bombaža, na katerega so gospodinje vezle pregovore, kot na primer: "Rana ura – zlata ura", "Kjer se dela vse nedelje, tam se sreča mimo pelje".

V omari za posodo - *kredenci*, so bili spravljeni lonci - *piskri*, krožniki - *talarji*, strgalo - *ribežen*, pokrovke - *rene*, mlinček za kavo - *kofemalen*, likalnik - *peglezen*. Na sredi kuhinje je stala miza, *meterga*, v kateri je gospodinja mesila kruh. Enkrat tedensko so kruh iz "enotne" moke pekle v krušni peči, ki je stala nasproti stanovanja. Ob praznikih se je v peči znašla tudi potica. Ob plačilnih dnevih, dvakrat na mesec, so šle s košem po *fasengo*: olje, sol, sladkor, testenine. Kupovali so v rudniškem konzumu pri Mihelčiču.

V kuhinji so preživeli največ časa. Za zajtrk je gospodinja pripravila belo ali črno kavo, močnik, žgance. Pogosto je bila na mizah jed, ki so jo imenovali *funšterc* ali knapovsko sonce. Ženske so jo naredile iz vode, moke in soli, v nekoliko premožnejših družinah pa iz mleka, moke, soli in jajc, včasih so vmes naribali tudi jabolko. Čas kosila so prilagodili delavniku očeta – knapa. Jedli so krompir, repo, zelje, fižol. Za te preproste jedi niso uporabljali vilic in nožev. Stoli ob mizi so bili brez naslonjal, tako imenovani *štokarli*. Zvečer so spet kuhali kavo in jedli *funšterc*. Pozimi in ob slabem vremenu so v kuhinji igrali karte (šnops, durak), domine ali špano. Zvečer so prižgali luč, žarnico z emajliranim senčilom. Električna je bila v stanovanju samo za razsvetljavo.

Rudarska kolonija pred drugo svetovno vojno

Šofece – krpe s katerimi so ovili noge, *šiht* – delovni dan, *lampa* – svetilka, počasi izginjajo. Pravzaprav nismo žalostni. Knapovsko življenje je bilo težko. Naša dolina se, iz črne jame počasi spreminja v zeleno oazo. Zagorjani smo kljub trdi knapovski preteklosti sanjači, sanjamo o lepši prihodnosti, manj črni, bolj zeleni.

3. ŠKRINCA IGRE

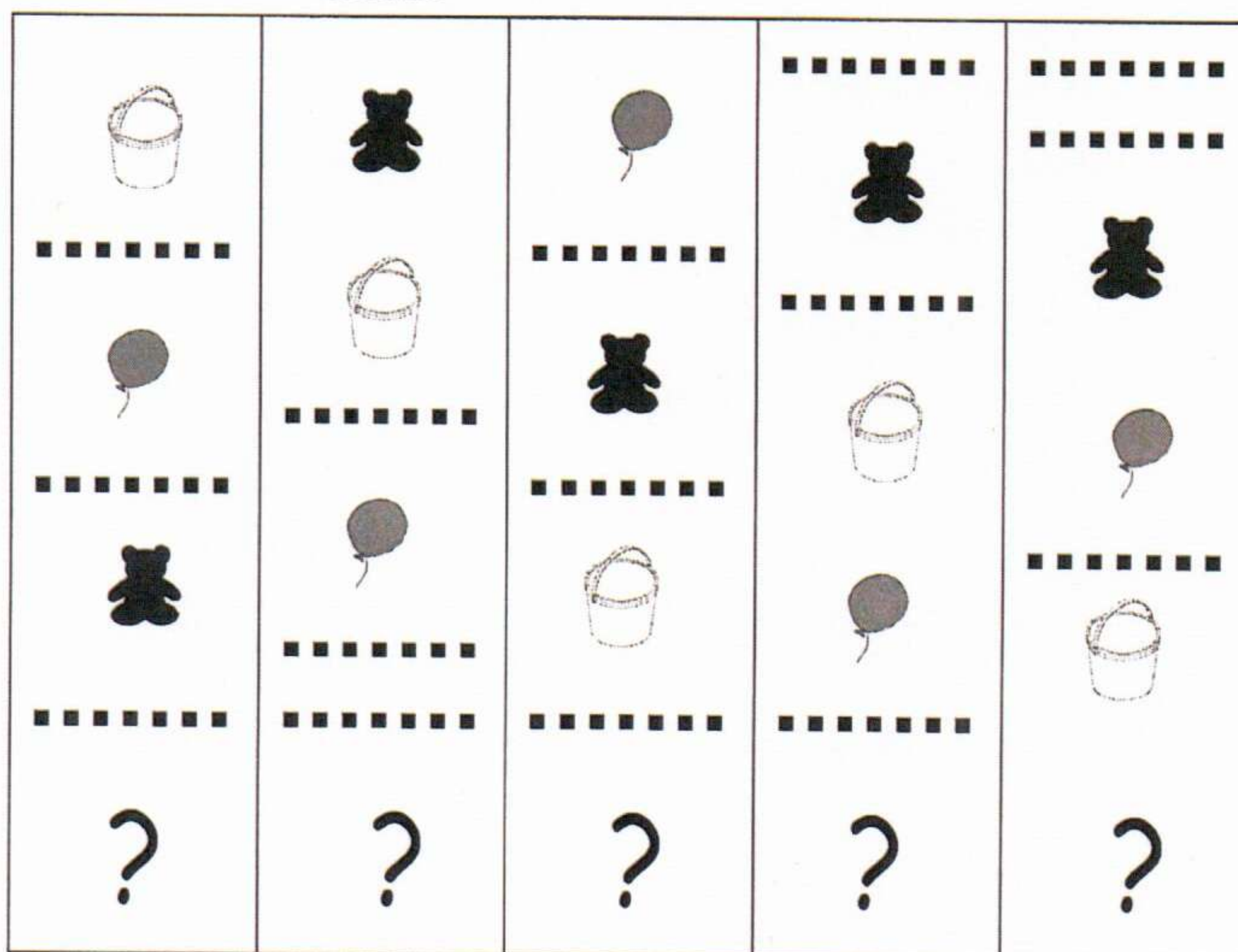
V okviru zapiranja rudnika Zagorje je predvidena tudi sanacija površin, kjer so nastali posedki zaradi rudarjenja. Na Orleku nastaja območje, ki bo namenjeno rekreaciji Zagorjanov, in tja bi povabili mlade na "Škrinca igre".

ŠKRINCA IGRE (5 skupin po 5 igralcev)

1. Hoja mimo prepek

- Igralec ima zavezane oči
- Soigralec stoji na cilju in vodi igralca z zavezanimi očmi preko ovir

START

CILJ

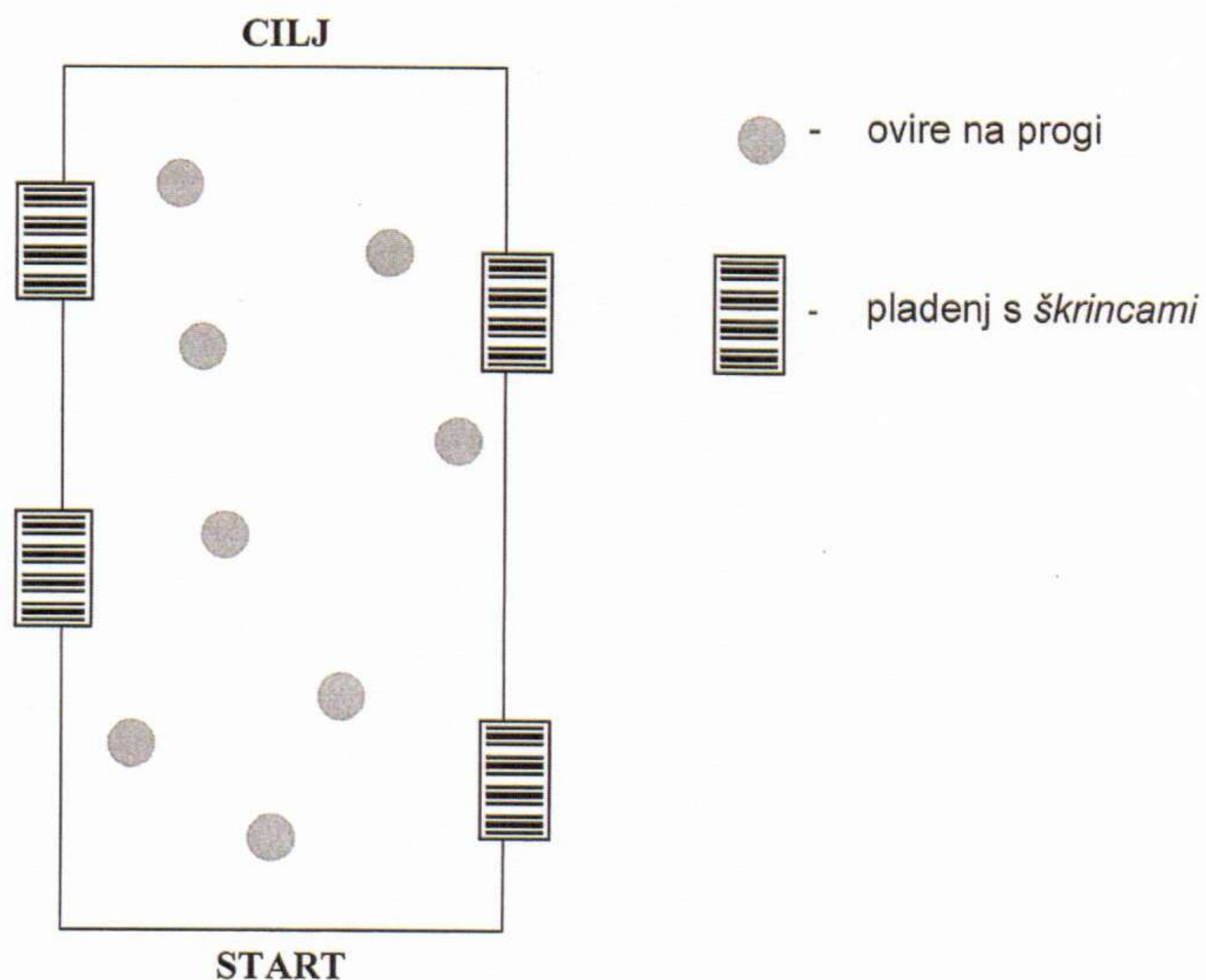
- baloni, napolnjeni z vodo
- posoda z vodo
- piskajoča igrača
- ugotoviti pomen zasavskih besed
- palica oz. vrv, ki jo je potrebno prestopiti

- Ko pride igralec na cilj, pristopi voditelj igre in mu zastavi vprašanje - "Kaj pomeni škrinca, funšterc, raufnk, antla, firnk, aufbiks... ipd. Prvi, ki pride na cilj, dobi 5 škrinc, zadnji pa 1."

V naslednjo igro gre igralec, ki je vodil soigralca čez ovire.

2. Rolanje

- Igralec vozi čimbolj spretno med ovirami. Če oviro podre jo mora postaviti nazaj
- Ob progi so pladnji s *škrincami*. Igralec jih mora pobrati, ne da bi se ustavil. Na pladnju so 4 *škrince*, ki jih pobira v vrečko
- Na cilju mu vsaka *škrinca* prinese 1 točko
- Igra ni omejena s časom
- Pri tej igri skupine tekmujejo posamezno in ne vse naenkrat

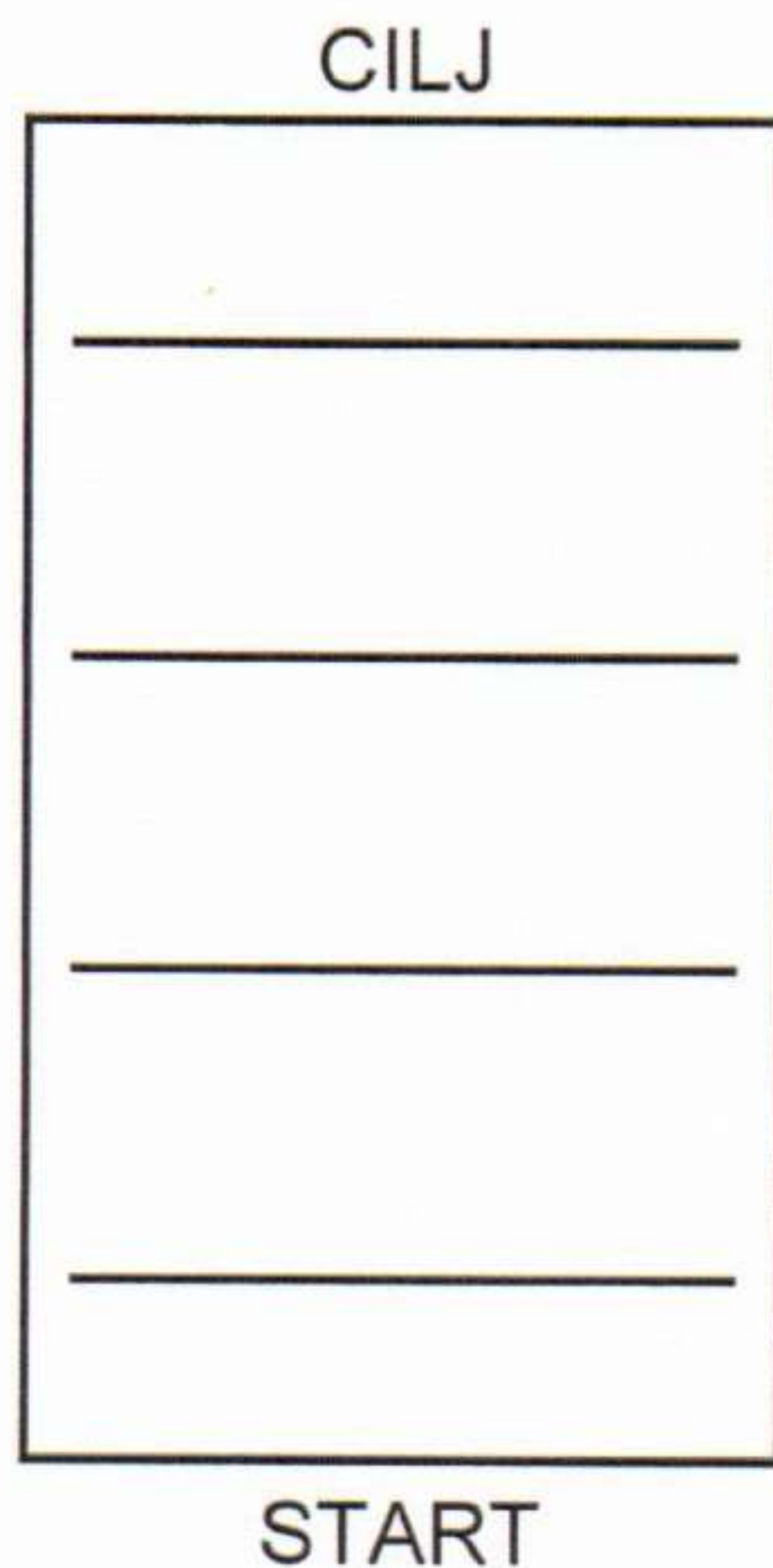

3. Kolesa

- Igra je omejena s časom.
- Pomembno je, kar najhitreje prevoziti progo.
- Najhitrejši dobi 5 *škrinc*, najpočasnejši pa 1. Vsaka *škrinca* pomeni 1 točko.

4. Hoja z zavezanimi nogami

- Tekmujeta 2 igralca iz iste skupine, ki imata zavezani nogi
- Igra je omejena s časom.
- Prepreke: hoja pod napeto vrvjo (limbo) – ena vrv je nastavljena višje, druga nižje
- Vsak igralec nosi pladenj s *škrincami*. Te *škrince* pomenijo točke. Kolikor škrinc prinese ne cilj, toliko točk prisluži skupini.

Zmaga tista skupina, ki zbere največ *škrinc*. Tekmuje 5 skupin v vsaki je 5 tekmovalcev. Noben igralec ne sme tekmovati v dveh igrah. V vsaki igri tekmuje drug igralec.

4. PROSTOR ZA MLADE – VAŠHAVA

Avgusta leta 1948 so bili narejeni načrti za Vašhavo (kopalnica za rudarje). Enonadstropna hiša nasproti separacije je dolga 81 metrov in široka 24 metrov. Razdeljena je na dva dela: črni in beli del. V črni del so prišli rudarji iz jame in tam pustili delovna oblačila, ki so jih privezali na škripec in jih dvignili pod strop. V beli kopalnici pa so se temeljito umili in oblekli oblačila, v katerih so prišli na "šiht".

Poslopja ne bodo porušili, ker ima veliko površino in se lahko uporabi v druge namene. V Vašhavi ima svoje prostore karate klub. Po dogovoru z upravo rudnika v zapiranju bi lahko te prostore občasno vzeli v najem za organizacijo plesa (zabave) za mlade, ki končujejo osnovno šolo. To pa naj ne bi bil samo prostor namenjen plesu in poslušanju glasbe, bil bi tudi debatni klub, kjer bi mladi razpravljalo o prepoznavnosti Zagorja v slovenskem prostoru, o prihodnosti 250 let starega industrijskega kraja.

Vašhava – poslopje, ki ga ne bodo porušili

5. ZAKLJUČEK – TURIZEM ZA MLADE V NAŠEM KRAJU

Naš kraj nima razvite turistične ponudbe. Za mlade je potrebno organizirati posebne dejavnosti. Prikazovanje življenja ljudi v preteklosti ob muzejskih zbirkah, ogled spomenikov, jih ne zanimajo preveč.

Zagorje je star industrijski kraj, skoraj 250 let so kopali premog, mlade moramo prepričati, da bodo v našem kraju doživeli veliko zanimivega, da nimamo samo ostankov premogovništva.

Imamo lepo okolico, gozdove, sprehajalne poti, kolesarske steze. V Toplicah in Zagorju gradijo pokrit bazen. Nastaja tudi novo smučarsko središče.

Naš "škrinca dan" ponuja različne dejavnosti v Zagorju, tematsko se razlikujejo, mlade zaposlujejo za cel dan. Namenjen bi bil končnim izletom, športnim dnevom ali zaključenim skupinam otrok med počitnicami. Z organizacijo dneva smo seznanili odgovorne na občini in Društvo prijateljev mladine Zagorje.

Predstavitve Zagorja iz zraka organizira Aero klub Zagorje. Popoldne organiziramo igre v naravi. Dan zaključimo z obiskom novega centra za zabavo v Vašhavi v Toplicah pri Zagorju.

Oglaševali bomo v revijah za mlade, kot so Smrklija, PIL. V revijah, ki jih berejo starši, npr. Dnevnik, Otrok in družina pa bomo predstavili prednosti organiziranja zabave za mlade.

Izdelali bomo tudi zgibanko, ki bo predstavila turizem za mlade na najbolj privlačen način.

6. VIRI IN LITERATURA

Orožen Janko: Zgodovina Trbovelj, Hrastnika in Dola. Trbovlje, 1958.

Orožen Janko: Zgodovina Zagorja ob Savi. Zagorje, 1980.

Vrišar Igor: Rudarsko mesto. Ljubljana, 1963.

Krajevni leksikon Slovenije. Ljubljana, 1995.

Občina Zagorje, projekt za sanacijo rudniških površin. Zagorje ob Savi, 1994.

Zagorje 2000, interaktivna multimedijaska predstavitev (CD). Zagorje ob Savi, 1999.

Ustni viri, rezultati ankete med mladimi.

